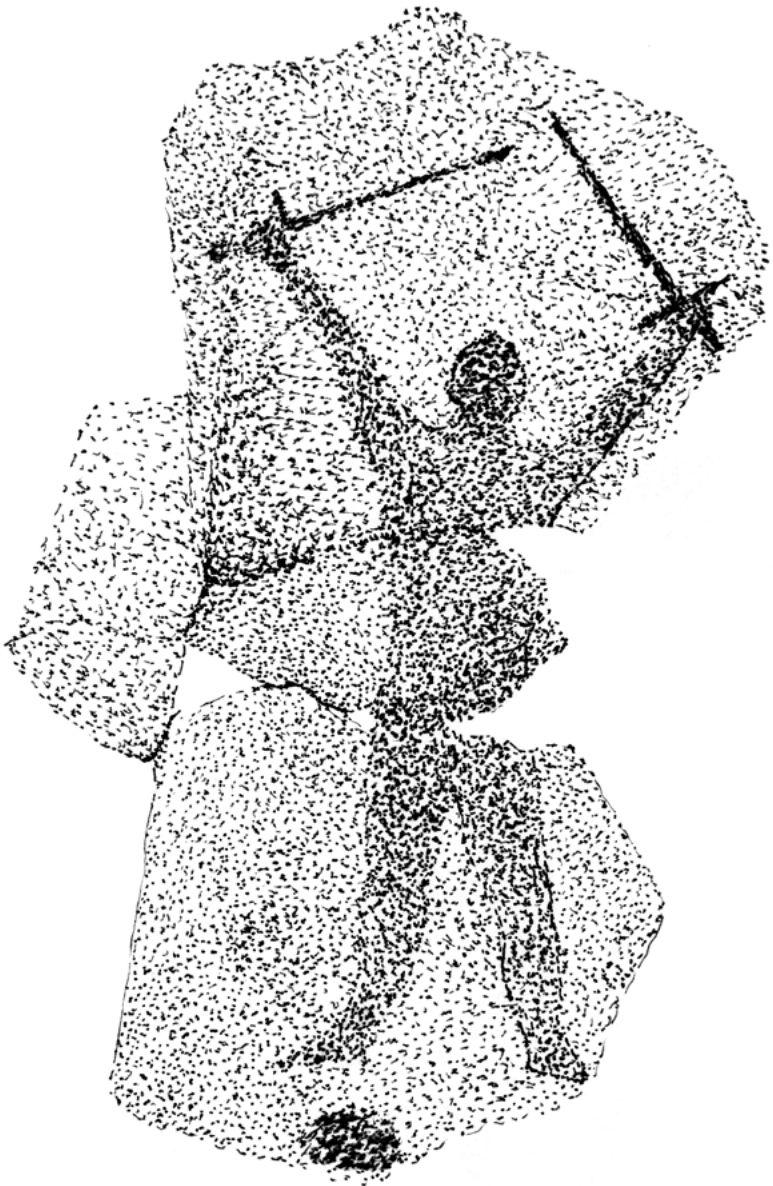

Mistr Sun

Umění války

Přeložil a komentáři opatřil Václav Cílek

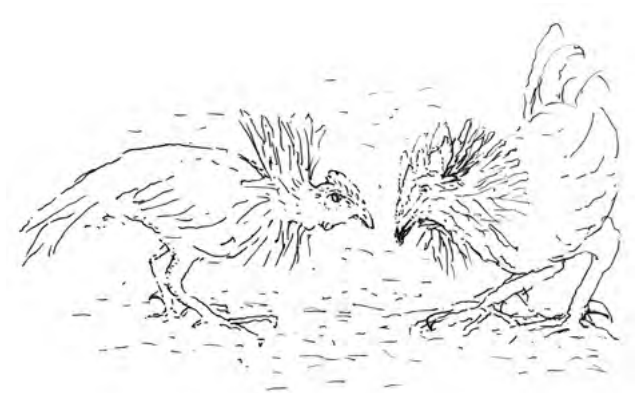

Umění války

Mistr Sun

Z anglických překladů přeložil
a komentáři opatřil Václav Cílek

Nakladatelství DOKOŘÁN

Mistr Sun

Umění války

© Václav Cílek, 2023

Illustrations © Ondřej Smeykal, 2023

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

V nakladatelství Dokořán vydání druhé (první elektronické).

Z anglických překladů přeložil a komentáři opatřil Václav Cílek.

Odpovědný redaktor Marek Pečenka. Jazyková redakce Tereza Ješátková.

Ilustrace Ondřej Smeykal.

Obálka (s použitím kresby Ondřeje Smeykala), grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2023 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svoji 1 225. publikaci (411. elektronická).

ISBN 978-80-7675-146-0

O překladu a překládání	7
1. ÚVOD	11
2. UMĚNÍ VÁLKY	27
I. Posouzení	29
II. Vedení boje	35
III. Plánování útoku	41
IV. Uspořádání a rozložení	47
V. Umístění	53
VI. Silná a slabá místa	59
VII. Pohyby vojska	67
VIII. Devět nečekaných okolností	75
IX. Na pochodu	79
X. Terén	87
XI. Devět krajin	95
XII. Útok ohněm	107
XIII. Použití špiónů	111
XIV. Souhrn	117
3. UMĚNÍ VÁLKY V KOMENTÁŘÍCH A ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZECH	121
Doslov	165
Výběr z použité literatury	173

O překladu a překládání

U čínských klasických textů považuji za užitečné jejich rozdělení na tři sféry připomínající soustředné kruhy. Úplně uvnitř nalézáme jádro nauky a hovoříme o vnitřních kapitolách, které jsou nejstarší a nejcennější. Ty jsou obklopeny stále ještě pozoruhodnými vnějšími kapitolami, na které můžeme pohlížet jako na vzpomínky a doplňky několika generací žáků. Tento celek obestírá třetí sféra někdy až stovek komentářů, z nichž obvykle dva či tři jsou natolik hluboké a objevné, že se samy staly klasickými díly.

V češtině existují dva základní překlady *Umění války* – první z konce čtyřicátých let od Mistra Jaroslava Průška a druhý z poloviny devadesátých let, „kanonický“, od Mistra Oldřicha Krále. Knihu jsem překládal z angličtiny. Měl jsem k dispozici tak rozsáhlý soubor překladů a dalších textů, až mi z toho množství bylo úzko. Derek Yuen, autor vynikajícího úvodu do četby knihy *Deciphering Sun Tzu: How to Read 'The Art of War'* (Porozumět Mistru Sunovi: jak číst „Umění války“, Oxford University Press, 2014), doporučuje tři základní anglické překlady – od Ralpha Sawyera, Thomase Clearyho

a Rogera Amese. Používal jsem je všechny, ale stejně za nejvíc vděčím Victoru Mairovi a z komentátorů Johnu Minfordovi. Když jsem byl úplně bezradný, utekl jsem se k překladu Yuana Shibinga.

Nepokouším se rekonstruovat původní text, ale právě naopak, když ve více spolehlivých překladech nalézám navzájem se podporující a osvětlující varianty jednoho čtení, uvádím je obě, protože i čínská slova a věty mohou mít více interpretací zároveň. Řídím se dvěma zásadami – aby se text dal číst i bez poznámek a také nepřekládám žádnou větu, jejímuž smyslu bych sám nerozuměl. Možná tím připravuji čtenáře o kousek nezbytného tajemství...

Úvodní souhrn každé kapitoly je vždy mým vlastním textem, inspirovaným podobným přístupem Victora Maira. Úvod a závěr knihy je výsledkem studia několika monografií, jejichž výběr je citován v použité literatuře. Již vzhledem k povaze pramenů je zjevné, že jsem se pokusil o poctivý čtenářský překlad, ale nejde o sinologické dílo. Ostatně existují dva, navzájem se doplňující druhy znalců – ti, kdo umí čínsky, a ti, kdo dlouhou dobu srdcem prožívali východní poezii a aspoň trochu žili životem horského poustevníka, byť na částečný úvazek. Ti první někdy při překládání ztratí srdce textu a těm druhým se stává, že v zrcadle původního textu nespatří odkaz vzdálené země, ale svoji vlastní tvář.

1.
Úvod

Kdo nerozumí válce, zahyne

Před dvěma a půl tisíci lety byla sepsána kniha, kterou známe jako „Umění války“, i když původní význam by byl bližší titulu „Vojenské záležitosti“ či „Způsoby válčení“. Její myšlenky a jejich interpretace ovlivňují způsoby vedení válek dodnes, protože se prostřednictvím mongolských vojsk vtiskly do vojenské doktríny ruské říše a díky čínskému dědictví i do průběhu vietnamské války. Spis vznikl v období sedmi válčících států, které spolu během tří století svedly kolem čtyř set větších bitev, ve kterých zahynulo mnoho set tisíc vojáků. Přesto jeho poselstvím není jen návod jak vést úspěšně vojenské operace, ale také to, aby vojska nevedla zbytečnou válku proti Nebi, kterou nakonec nelze vyhrát. Nepřítele lze možná porazit, ale ještě lepší je jej přechytračit a zlomit jeho ducha předtím, než vůbec pozvedne zbraň.

V mnohem pozdějším tchangském dekretu čteme, že „svrchovaně moudrý je ten, kdo uvede říši do harmonie mezi Nebem a Zemí“. Neznamená to, že by války neměly být, protože v čínském vědomí jsou téměř nezbytnou součástí uvádění světa do harmonie, ale moudrý je

ten, kdo dokáže vést válku bez zbytečného utrpení. V jednom z komentářů k *Umění války* jsem našel domněnku, že Mistr Sun píše, jako by on sám za války fyzicky trpěl, a přeje si, aby tuto zkušenost nemusel opakovat. Kniha Mistra Suna je dnes společně s mnohem obsáhlejší Clausewitzovou monografií *O válce* považována za základní dílo vojenské strategie. Carl von Clausewitz podává návod jak válku vyhrát, ale Mistru Sunovi jde místy ještě o víc – válku je třeba vést tak, abychom při tom neurazili Nebesa.

V tomto smyslu byla kniha zařazena do taoistického kánonu. Současní sinologové našli mnoho pasáží, kde se navzájem doplňuje s filozofickým spisem *O tau a ctnosti* Mistra Laa, a vliv obou děl je vzájemný. *Umění války* dnes koupíte na kdejakém letišti, protože ho čtou obchodníci, manažeři i rodinní psychoterapeuti. Nemusí se nám to líbit, ale válka je, možná hned po soucitu a slitování, druhou nejdůležitější součástí našich dějin a v mnoha případech i našich životů. Je výhodné jí rozumět.

Knihy o válčení

Období Jar a podzimů (771–476 př. n. l.) přechází do doby Válčících států (475–221 př. n. l.) a někdy na tomto rozhraní, nejspíš kolem poloviny 5. století či ještě později, byla dle nálezů rukopisů v čínských hrobkách kniha *Mistra Suna* víceméně kodifikována. Různí badatelé kladou její vznik mezi roky 512 až 350 př. n. l., ale pravděpodobnější je spíš mladší datum. Byla promyšlena v době, kdy aristokratické válčení s bronzovými zbraněmi, jaké známe např. z *Iliady*, ustupuje systematicky organizované válce, ve které armády mohou čítat až několik set tisíc vojáků. Zbraně jsou již zhotoveny ze sice plebejského, ale laciného a dobře dostupného železa. Jízda na vozech ustupuje stále se zdokonalujícím lukům a od čtvrtého století před Kristem je vojenská revoluce završena zavedením kuše.

V Sunově době se proměňuje nejenom přístup k válce, ale také roste populace. Tu je možné nasytit jen díky novým postupům v zemědělství včetně hluboké orby a používání hnojiv, ale zejména pomocí obrovských zavlažovacích projektů. S tím souvisí zavádění přísného daňového systému s oběhem mincí. Výstavba desítky kilo-

metrů dlouhých kanálů obehnaných hrázemi připomíná vojenskou operaci a skutečně oddíly venkovských dělníků byly organizovány tak, aby se snadno mohly stát armádou. I přes tento příval nových myšlenek, technologií a způsobů vlády je pravděpodobné, že některé poučky Knihy mohly být tradovány celá staletí ještě z dob čínské bronzové doby a teprve v období Válčících států byly sestaveny do souvislého textu. Podobným procesem zhruba ve stejné době procházely „válečné knihy“ Starého zákona i taoistický a buddhistický kánon. Ve všech těchto případech můžeme hovořit o geniálních autorech i geniálních kompilátorech. Ano, někde v hlubinách dávnověku určitě žil nedostižný Mistr Sun či Mistr Lao, kteří jako prvotní oheň vyjádřili vlastní jádro nauky, ale knihy jim připisované jsou mladší a obohacené dalšími přispěvateli. Byly do hloubky promyšleny, doplňovány, systematizovány a sepsány mysliteli mnoha dalších generací. Kanonickým textům předcházely krajové varianty doprovázené komentáři desítek filozofických škol. Nikdy se nedozvíme, co Mistr Sun přesně řekl, ale kniha jemu připisovaná je tím možná ještě cennější, protože představuje kumulativní znalost a moudrost mnoha jeho předchůdců i pokračovatelů navlečenou jako korálky výroků na stříbrné niti dávno, na samém počátku civilizace, kdy byly objeveny principy, jimiž se řídí osudy království. Oheň jednou zažehnutý hoří celé věky až do naší doby.

Keltské a skytské války

Míváme pocit, že kniha *Mistra Suna* se odehrává v daleké Číně a že s námi nemá, alespoň geograficky, mnoho společného. Nemusí to být úplně pravda, protože jen o něco mladší, ne-li současná čínská kniha *Mistra Moa* o obléhání měst se nápadně podobá knize řeckého stratéga *Aenea Tactica* asi z let 370–350 př. n. l. Řecké obchodní stanice ležely na různých trasách Hedvábné stezky, takže i v této dávné době se alespoň občas mísily evropské, čínské a indické vlivy. Dokonce se zdá, že i část klasických buddhistických spisů byla v Sogdianě či snad samotném Kábulu kompilována řeckými filozofy opírajícími se o systematickou, aristotelovskou tradici.

V Indii se v téže době (či později, i zde nepanuje jednotný názor na chronologii) objevuje *Arthašástra*, naučení o praktických věcech, zejména o politické vědě. Jako autor je tradičně uváděn mudrc Čánakja, který snad žil nedaleko pákistánského Ravalpindí a v Taxile na severojižní obchodní trase navazující na Hedvábnou stezku. Čánakja rozlišuje válku otevřenou, skrytou a tichou. Velký prostor věnuje využívání špiónů a podvratných technik, které se řídí podob-

nými principy jako hybridní konflikty naší doby. Mezi zvláštní sortu špiónů kromě nájemných vrahů řadí např. traviče. Arthašástra byla dokončena asi ve třetím století naší éry, ale vznikala po dobu několika staletí kompilací různých klasických textů. Místy, právě ve válečných kapitolách, se jedná spíš o šílený než moudrý text.

I v našem pravěku nejpozději během temných válečných staletí konce doby bronzové a počátku doby železné asi před třemi tisíci lety (v *Iliadě* se častěji mluví o bronzu, v *Odyseji* o železu) nejspíš existoval podobný základ strategické nauky jako v Číně, ale pro řecké a římské myšlení je typické, že umění války – ať již trojské, peloponéské, perské, punské, galské či židovské – je tradováno formou příběhů a historií.

Lest trojského koně by se Mistru Sunovi i Čanakjovi nejspíš líbila stejně jako klamavé manévry řeckých velitelů popisovaných Thúkydidem či Hérododem. Asi také není náhodou, že kniha Mistra Suna je (snad) zapsána v těch desetiletích, kdy se i v Evropě kolem roku 450 př. n. l. mění halštatské období staré doby železné v mladší laténské období. O původu moderních Keltů se vedou diskuse trvající déle než sto let, ale zdá se, že jednou z příčin mohl být tlak skytských válečníků na mezinárodní obchod. Žoldnéři pocházející ze skytských kmenů mistrně ovládající jízdu na koni a lukostřelbu byli najímáni do čínských i perských armád a východní i západní Hunové tak zprostředkovávali válečnické znalosti v lesostepním pásmu mezi severní Čínou a Chersonem u Černého moře. O starých Peršanech se často hovoří jako o národu kulturních přenašečů a zprostředko-

vatelů. Pravděpodobně znali některý z překladů knihy Mistra Suna do jazyků mongolské oblasti, např. do tangutštiny, kde se z 12. století zachoval text Sunovy knihy v téměř dvojnásobném rozsahu. Je k dispozici v překladu Victora Maira v ikonoklastické edici „Sino-Platonic Papers“ a stojí za srovnání s čínskými verzemi.

Zřejmě i Evropané prožívali zhruba ve stejné době nějakou dobu válčících států, která v posledním století před Kristem skončila obrovskými keltskými válkami a koncem nadvlády Keltů. Vystoupáme na některé z keltských oppid, třeba na Závist u Prahy nebo k hradnímu návrší v Bratislavě, a jako bychom byli za opoňnou laskavého času dodnes cítili chuť krve a železa. Mistr Sun nakonec nemusí být tak vzdálený, jak se nám ještě nedávno zdálo, a jeho současná popularita na Západě může být rozpomínáním se na podobnou, domácí válečnou zkušenost. Šlechtici těch dob válku brali jako bravado i spektakl svých hrdinských činů. Bylo to něco, o čem by se mělo vyprávět a básnit.

Je zřejmé, že knihu Mistra Suna musíme číst společně se zhruba současnou knihou Laa-c' *O Tau a ctnosti*, ale nečekaný obzor se otevře, když ji doplníme Bhagavadgítou* z literatury indické a z evropské literatury buď Homérovou *Iliadou* kvůli staré válečnické vrstvě či úvahami o vládnutí Niccolò Machiavelliho, zakladatele evropské politologie. Obvykle je v této souvislosti uváděn Machiavelliho dialog *Umění války*, ale mnohem zajímavější jsou jeho

---

* Bhagavadgíta, „bible jogínů“, sepsaná asi ve 2.–3. století naší éry, se sice odehrává na válečném poli, ale válka je zde základem pro úvahy o řádu světa, cestě k naplnění života a odmítnutí násilí.

zamyšlení nad dějinami násilí a státními převraty obsažené ve *Florentských letopisech*. Stojí velice blízko historickým příkladům uváděným např. v klasických čínských knihách *Třicet šest lší* či *Sto neortodoxních strategií*.

Z Evropy známe i mnohem mladší analogii změny válčení, jakou Čína prošla na konci období Jar a podzimů, kdy osobní hrdinství malých vojenských skupin ustupuje hromadnému drilu velkých armád, které již mají uniformy, řídí se stejnými povely a ovládají normalizované zbraně, aby různé části vojska mohly sdílet střelivo. Je to třicetiletá válka (1618–1648), která podobně jako v Číně v období Válčících států mění evropská království na byrokratické instituce, v nichž je nutné zejména vybírat daně na udržování obrovských armád. Výdaje na armádu dosahovaly až do poloviny 19. století až kolem 50 % státních příjmů a v některých letech i více než 80 % HDP. Války v té době již začínají vyhrávat finance, výcvik a technologie. Dopady válek mohou být naprosto nečekané i v zemích, kde se přímo neválčilo. Sedmiletá válka zadlužila Británii natolik, že musela zvednout daně, což nakonec vedlo k osamostatnění Spojených států amerických.

Jak zvítězit a přitom si neublížit

Považuji za nutné ještě jednou zdůraznit, že zdánlivě jednoduché a snadno zapamatovatelné věty knihy Mistra Suna nejspíš čteme jen velmi neúplným způsobem, protože text v sobě nese několik úrovní porozumění. I běžná slova ve staré čínštině mohla znamenat něco jiného než tatáž slova v moderní čínštině, o překladu ani nemluvě. Naštěstí ke Knize existuje asi tucet klasických komentářů, které umožňují porozumět hlavním principům. Čínská mysl pracuje s paradoxy, což znamená, že jednotlivé výroky si občas mají odporovat.

Zatímco evropská logika začíná s nějakou tezí a pak ji zpochybní, načež dojde k syntéze, a přitom se celou dobu pohybuje v jedné myšlenkové dráze, čínská logika snese víc paralelních výpovědí vedle sebe, asi jako když řeka teče několika koryty zároveň. Nás Evropany to mate, protože čteme jednoduché, srozumitelné věty a neumíme si za nimi bez dalšího studia představit celé klubko názorů a významových rovin. Proto si jeden z překladatelů – Victor Mair – stěžuje, že Sunova kniha je místy k „zešílení nesrozumitelná“ (madde-ningly obscure). Musíme také počítat s tím, že v dávných dobách,

kdy ještě nebyl objeven papír, se knihy psaly např. na bambusové úštěpy, takže nemohly být příliš dlouhé. V některých případech to byly abstrakty knih a zbytek výkladu tvořilo ústní podání. V evropské tradici známe podobný přístup třeba u Aristotela.

Knih *Mistra Suna* je zároveň jednou částí souboru čtyř škol a dává úplnější smysl jen v rámci celku složeného z několika strategických okruhů. V tomto pojetí by bylo nutné se ke správnému či alespoň hlubšímu čtení knihy *Mistra Suna* propracovávat celá léta. Málokterý z čtenářů, ale i překladatelů má svých třicet let intenzivního studia na to, aby se knize pokusil porozumět, a snad to ani není nutné. Kniha se dá číst jako báseň, jako inspirace, jako filozofický, ale přesto praktický text o tom, jak zvítězit v konfliktu a nezničit si přitom duši. Některé její poučky nám mohou pomoci v osobním životě, ale jiné jsou zhoubné. V žádném případě to není kniha jednoznačné moudrosti.

Taktika, strategie a stratagem

Všechny tyto tři pojmy do sebe přecházejí a zejména v současné době se často zaměňují. Třeba obchodní strategie pro prosazení určitého produktu je spíš obchodní taktikou, ale toto slovo už používáme málokdy.

Bojová taktika je věda i umění, jak rozmístit jednotky a jak s nimi v boji manévrovat, abychom dosáhli vítězství. Na osobní úrovni představuje taktika pečlivě naplánovanou činnost zaměřenou k dosažení určitého cíle. Strategie je sice definována podobně, ale ve svém původním významu častěji znamenala dlouhodobý plán. Tedy člověk má určitou životní strategii, které se drží celé roky či desetiletí, ale pro splnění dílčích, praktických úkolů volí vždy jinou, situaci odpovídající taktiku. Strategie je tedy širší, obecnější termín, do kterého obvykle zahrnujeme i morální postoje a hodnoty, jako je neubližovat, pomáhat rodině, nevíťezit za každou cenu či nepoškozovat přírodní prostředí. Taktika v sobě obsahuje hlavně praktickou, často až chladně pragmatickou rozvahu; strategie životní filozofii státu, firmy či člověka.

Stratagem je slovo, které v češtině často neslyšíme a málo se používá i v evropských jazycích, protože je pramálo křesťanské, tedy nepočítáme-li jezuity. Žádný překlad z čínštiny se však bez něj neobejde, protože čínská strategie vždy byla hlavně souborem stratagemů. Můžeme je definovat jako velmi pečlivě naplánovaný způsob, jak něčeho dosáhnout nebo se s něčím vypořádat, a to často za použití triku či lsti. Se stratagemy se v běžném životě setkáváme několikrát za den, protože bývají součástí reklam (reklama jako umění vytvořit zdání) či volebních kampaní (najít ten správný trik na voliče).

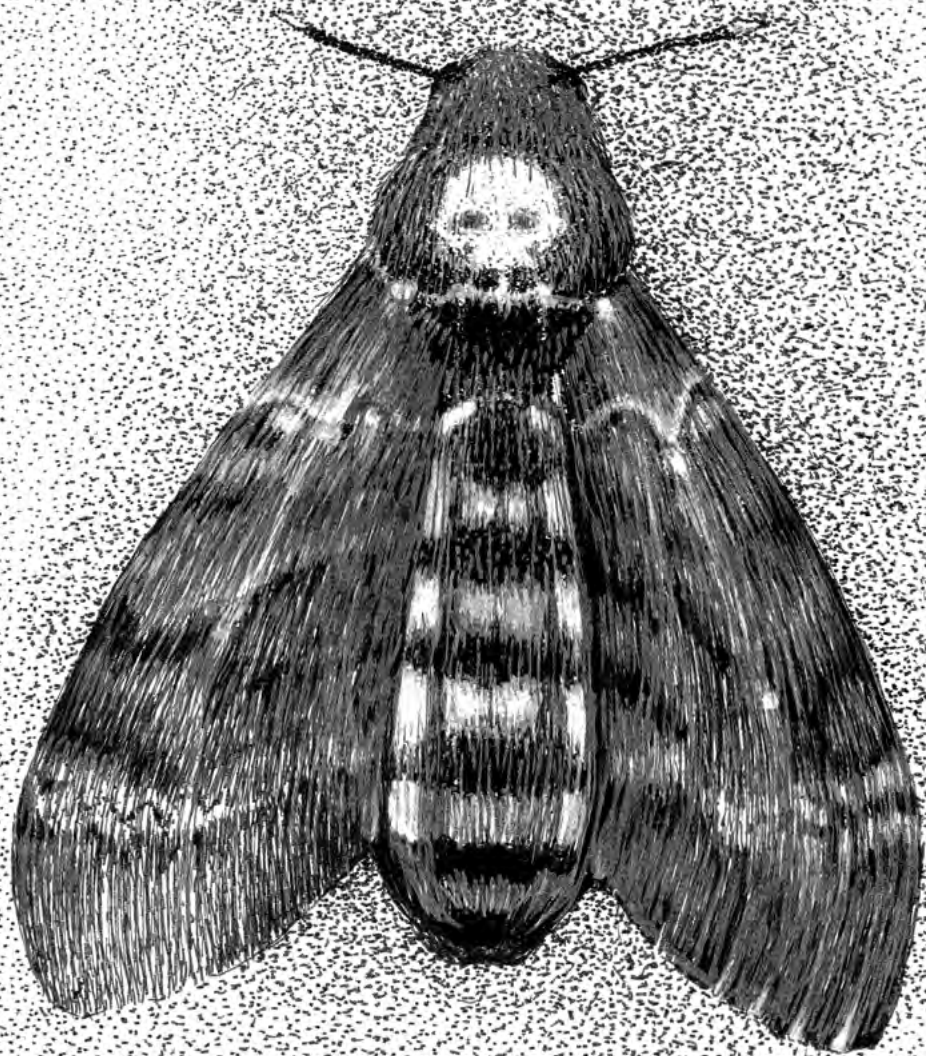

2.
**Umění
války**

Mistr Sun

I.

Posouzení

V úvodní kapitole je zdůrazněn význam války. Nejprve je nutné získat širší obraz situace, pak konflikt plánovat a zvažovat. Válka je především záležitostí klamu. Na nepřítele je nutné zaútočit způsobem, jaký nečeká. O výsledku rozhoduje součet výhod a slabostí.

Mistr Sun řekl:

Válka je zásadní státní záležitostí.

Je to pole, na němž se rozhoduje o životě a smrti.

Je to cesta, která vede buď k přežití, nebo k záhubě, musí se zkoumat s největší pečlivostí.

Proto:

abychom mohli posoudit výsledek,

musíme rozumět situaci

a zhodnotit síly obou armád.

K tomu slouží pět podmínek,
první je cesta *tao**
druhá je počasí,
třetí je krajina,
čtvrtou je velení
a pátou způsob válčení.

Cesta je to, co způsobuje,
že vojáci jsou stejného smýšlení jako důstojníci,
nebojí se nebezpečí
a nebojí se smrti,
ani života ve válce.

Počasí přichází z Nebe,
obsahuje světlo i temnotu,
horké a studené
i proměny ročních dob.

Krajina pochází ze Země,
obsahuje místa vzdálená a místa blízka,
nížiny a hory,
hroživé i bezpečné krajiny,
místa smrti i místa života.

---

* *Tao* se zde většinou vyskytuje ve smyslu metoda, umění, schopnost, dovednost, ale zatím ještě ne jako cesta k harmonickému životu, plnému lidskosti a v souladu s Nebem a Zemí.

Velení je záležitostí moudrosti,
poctivosti, lidskosti,
odvahy a disciplíny.

Způsob válčení závisí
na uspořádání vojska,
předávání informací a rozkazů,
kontrole výdajů a spolehlivém zásobování.

Tyto podmínky znají všichni velitelé,
ale jen ten, kdo jim skutečně porozumí,
získá vítězství. Kdo je nepochopí,
bude poražen.

Proto:

Výsledek války se dá předem posoudit,
ale musíme znovu a znovu zvažovat síly obou vojsk.

Ptáme se přitom na sedm otázek:

Který vládce stojí blíž cestě *tao*?

Který z velitelů je schopnější?

Na čí straně je počasí a krajina, Nebe a Země?

Která armáda dodržuje předpisy a jak přísně plní rozkazy?

Kdo je silnější?

Čí vojáci a velitelé jsou lépe vycvičeni?

Kdo z nich umí lépe odměňovat a správně trestat?

Přemýšlím a srovnávám,
docházím k poznání, kdo vyhraje a kdo bude poražen.

Zůstanu, když budete dbát na mé hodnocení situace,
a vaše vojsko zvítězí.

Odejdu, když mi nebudete věřit,
a vaše vojsko dojde porážky.

Dohodněme se na nejlepším plánu,
využijme výhod a posilněme své postavení.

Misky vah se naklání v náš prospěch,
když vnitřní síla vojska
se v čin promění.

Válka je umění klamu.

Jsme silní a tváříme se jako neschopní,
jsme připravení, ale tváříme se jako hlupáci,
jsme blízko, ale zdá se, že jsme daleko,
jsme daleko, a přece to vypadá, že dojde k boji.

Lákej nepřítele na výhody,
po kterých lační.

Když podlehne zmatku, zmocni se ho.
Když je silný a hrozivý, počkej a připrav se.
Zuří? Začni s provokacemi!

Působí pokorně? Podpoř jeho pýchu!
Je v klidu a pohodě? Unav jej a zasévej rozkol!
Máš víc protivníků? Rozděl je!
Útoč, když nejsou připraveni,
postupuj, kde to nečekají.
Jdi přes místa, která by je nenapadla.
Utaj a neprozrad' své plány, dojdeš vítězství.
Spočítej si, kolik máš výhod a kolik máš slabostí.
Za každou z nich odlož na jednu stranu kámen.*
Čí hromada bude větší, ten zvítězí.
Ale ten, kdo nepočítá vůbec, vyhraje stěží.

Dívám se a počítám,
vítězství i porážka
vystupuje stále zřetelněji.

---

* V originále se píše o počítacích tyčkách.

